

Ξενοφώντα

Λακεδαιμονίων Πολιτεία

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1η

1. ἀλλ' ἐγὼ ἐννοήσας ποτὲ ὡς ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγανθρωποτάτων πόλεων οὔσα δυνατωτάτη τε καὶ ὀνομαστοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη, ἐθαύμασα ὅτω ποτὲ τρόπῳ τοῦτ' ἐγένετο: ἐπεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐκέτι ἐθαύμαζον. [2] Λυκοῦργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους, οἷς πειθόμενοι ἠϋδαιμόνησαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς τὰ ἔσχατα [μάλα] σοφὸν ἡγοῦμαι. ἐκεῖνος γὰρ οὐ μιμησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνοὺς ταῖς πλείσταις, προέχουσιν εὐδαιμονία τὴν πατρίδα ἐπέδειξεν.

[3] αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ ἀρχῆς ἀρξωμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίκτειν καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ ἀνυστὸν μετριωτάτῳ τρέφουσι καὶ ὄψῳ ἢ δυνατὸν μικροτάτῳ: οἴνου γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένας ἢ ὑδαρεῖ χρωμένας διάγουσιν. ὥσπερ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων ἐδραῖοί εἰσιν, οὕτω

καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἠρεμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιοῦσι. τὰς μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας πῶς χρῆ προσδοκῆσαι μεγαλεῖον ἂν τι γεννηῆσαι; [4] ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐσθῆτας μὲν καὶ δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἠγήσατο εἶναι, ταῖς δ' ἐλευθέραις μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἔταξεν οὐδὲν ἥττον τὸ θῆλυ τοῦ ἀρρέενος φύλου: ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχύος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἔκγονα ἐρρώμενέστερα γίνεσθαι. [5] ἐπεὶ γε μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὄρῶν τοὺς ἄλλους τὸν πρῶτον τοῦ χρόνου ἀμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας, καὶ τούτου τάναντία ἔγνω: ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα. οὕτω δὲ συνόντων ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν, ἐρρώμενέστερα δὲ γίνεσθαι, εἴ τι βλάστοι οὕτω, μᾶλλον ἢ εἰ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν. [6] πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλοιντο ἕκαστοι γυναῖκα ἄγεσθαι, ἔταξεν ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι, καὶ τοῦτο συμφέρον τῇ εὐγονίᾳ νομίζων. [7] εἴ γε μέντοι συμβαίῃ γεραιῶ νέαν ἔχειν, ὄρῶν τοὺς τηλικούτους φυλάττοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τάναντία καὶ τούτου ἐνόμισε: τῷ γὰρ πρεσβύτῃ ἐποίησεν, ὁποίου ἀνδρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀγασθείη, τοῦτον ἐπαγαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι. [8] εἰ δέ τις αὖ γυναικὶ μὲν συνοικεῖν μὴ βούλοιτο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων ἐπιθυμοίῃ, καὶ τοῦτο νόμιμον ἐποίησεν, ἦντινα [ἂν]

εὐτεκνον καὶ γενναίαν ὄρωη, πείσαντα τὸν ἔχοντα ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι. [9] καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνεχώρει. αἶ τε γὰρ γυναιῖκες διττοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἱ τε ἄνδρες ἀδελφοὺς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν, οἱ τοῦ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνοῦσι, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἀντιποιοῦνται. [10] περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας οὕτω τὰναντία γνοὺς τοῖς ἄλλοις εἴ τι διαφέροντας καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατ' ἰσχὺν ἄνδρας τῆ Σπάρτη ἀπετέλεσεν, ὁ βουλόμενος ἐπισκοπεῖτω.

2. ἐγὼ μέντοι, ἐπεὶ καὶ περὶ γενέσεως ἐξήγημαι, βούλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἐκατέρων σαφηνίσαι. τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες κάλλιστα τοὺς υἱεῖς παιδεύειν, ἐπειδὴν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖδες τὰ λεγόμενα ξυνιῶσιν, εὐθύς μὲν ἐπ' αὐτοῖς παιδαγωγούς θεράποντας ἐφιστᾶσιν, εὐθύς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαιστῆρα. πρὸς δὲ τούτοις τῶν παίδων πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσι, σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσι: σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσιν. [2] ὁ δὲ Λυκοῦργος, ἀντὶ μὲν τοῦ ἰδία ἕκαστον παιδαγωγούς δούλους ἐφιστάναι, ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν ἐξ ὧνπερ αἱ μέγιστα ἀρχαὶ καθίστανται, ὅς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται, τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας καὶ ἐπισκοποῦντα, εἴ τις ῥαδιουργοίῃ, ἰσχυρῶς κολάζειν. ἔδωκε δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἡβώντων μαστιγοφόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅποτε δέοι, ὥστε πολλὴν μὲν αἰδῶ, πολλὴν δὲ πειθῶ ἐκεῖ συμπαρεῖναι. [3]

ἀντί γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν ἔταξεν ἀνυποδησίᾳ κρατύνειν, νομίζων, εἰ τοῦτ' ἀσκήσειαν, πολὺ μὲν ῥᾶον ἂν ὀρθιάδε ἐκβαίνειν, ἀσφαλέστερον δὲ πρᾶνῃ καταβαίνειν, καὶ πηδῆσαι δὲ καὶ ἀναθορεῖν καὶ δραμεῖν θᾶπτον [ἀνυπόδητον, εἰ ἡσκηκῶς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον]. [4] καὶ ἀντί γε τοῦ ἱματίοις διαθρύπτεσθαι ἐνόμιζεν ἐνὶ ἱματίῳ δι' ἔτους προσεθίζεσθαι, νομίζων οὕτως καὶ πρὸς ψύχῃ καὶ πρὸς θάλπῃ ἄμεινον ἂν παρεσκευάσθαι. [5] σίτόν γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα συμβολεύειν τὸν εἴρενα ὡς ὑπὸ πλησμονῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τοῦ δὲ ἐνδεεστερώς διάγειν μὴ ἀπειρώς ἔχειν, νομίζων τοὺς οὕτω παιδευομένους μᾶλλον μὲν ἂν δύνασθαι, εἰ δεήσειεν, ἀσιτήσαντας ἐπιπονήσαι, μᾶλλον δ' ἂν, εἰ παραγγελθείη, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σίτου πλείω χρόνον ἐπιταθῆναι, ἦττον δ' ἂν ὄψου δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα, καὶ ὑγιεινότερώς δ' ἂν διάγειν: καὶ εἰς μῆκος ἂν τὴν ἀυξάνεσθαι ῥαδινὰ τὰ σώματα ποιούσαν τροφήν μᾶλλον συλλαμβάνειν ἢ γήσατο ἢ τὴν διαπλατύνουσαν τῷ σίτῳ. [6] ὡς δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄγαν αὐτὸν πιέζοιεν, ἀπραγμόνως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδωκε λαμβάνειν ὧν ἂν προσδέωνται, κλέπτειν δ' ἐφῆκεν ἔστιν ἃ τῷ λιμῷ ἐπικουροῦντας. [7] καὶ ὡς μὲν οὐκ ἀπορῶν ὅτι δοίη ἐφῆκεν αὐτοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφήν, οὐδένα οἶμαι τοῦτο ἀγνοεῖν: δῆλον δ' ὅτι τὸν μέλλοντα κλωπεύειν καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεύειν, καὶ κατασκόπους δὲ ἐτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι. ταῦτα οὖν δὴ πάντα δῆλον ὅτι μηχανικωτέρους τῶν

ἐπιτηδείων βουλόμενος τοὺς παῖδας ποιεῖν καὶ πολεμικωτέρους οὕτως ἐπαίδευσεν. [8] εἶποι δ' ἂν οὖν τις, τί δῆτα, εἴπερ τὸ κλέπτειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλλε τῷ ἀλισκομένῳ; ὅτι, φημί ἐγώ, καὶ τᾶλλα, ὅσα ἄνθρωποι διδάσκουσι, κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετοῦντα. κἀκεῖνοι οὖν τοὺς ἀλισκομένους ὡς κακῶς κλέπτοντας τιμωροῦνται. [9] [καὶ ὡς πλείστους δὴ ἀρπάσαι τυροὺς παρ' Ὀρθίας καλὸν θείς, μαστιγοῦν τούτους ἄλλοις ἐπέταξε, τοῦτο δηλῶσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος ὅτι ἔστιν ὀλίγον χρόνον ἀλγήσαντα πολὺν χρόνον εὐδοκιμοῦντα εὐφραίνεσθαι.] δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ ὅτι καὶ ὅπου τάχους δεῖ ὁ βλακεύων ἐλάχιστα μὲν ὠφελεῖται, πλείστα δὲ πράγματα λαμβάνει. [10] ὅπως δὲ μηδ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπέλθοι, ἔρημοί ποτε οἱ παῖδες εἶεν ἄρχοντος, ἐποίησε τὸν ἀεὶ παρόντα τῶν πολιτῶν κύριον εἶναι καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν ὅ τι [ἂν] ἀγαθὸν δοκοίη εἶναι, καὶ κολάζειν, εἴ τι ἁμαρτάνοιεν. τοῦτο δὲ ποιήσας διέπραξε καὶ αἰδημονεστέρους εἶναι τοὺς παῖδας: οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰδοῦνται οὔτε παῖδες οὔτε ἄνδρες ὡς τοὺς ἄρχοντας. [11] ὡς δὲ καὶ εἴ ποτε μηδεὶς τύχοι ἀνὴρ παρῶν, μηδ' ὡς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἶεν, ἔθηκε τῆς ἴλης ἐκάστης τὸν τορώτατον τῶν εἰρένων ἄρχειν: ὥστε οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι.

[12] λεκτέον δέ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων: ἔστι γὰρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες ἢ ὥσπερ Βοιωτοὶ ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὥσπερ Ἡλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται:

εἰσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἵργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. [13] ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνούς, εἰ μὲν τις αὐτὸς ὦν οἶον δεῖ ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς πειρῶτο ἄμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι καὶ συνεῖναι, ἐπήνει καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην ἐνόμιζεν: εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος φανείη, αἴσχιστον τοῦτο θεὸς ἐποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μηδὲν ἦττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι ἢ γονεῖς παίδων ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. [14] τὸ μὲντοι ταῦτα ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τινῶν οὐ θαυμάζω: ἐν πολλαῖς γὰρ τῶν πόλεων οἱ νόμοι οὐκ ἐναντιοῦνται ταῖς πρὸς τοὺς παῖδας ἐπιθυμίαις.

ἢ μὲν δὴ παιδεία εἴρηται ἢ τε Λακωνικὴ καὶ ἢ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων: ἐξ ὁποτέρας δ' αὐτῶν καὶ εὐπειθέστεροι καὶ αἰδημονέστεροι καὶ ὦν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται, ὁ βουλόμενος καὶ ταῦτα ἐπισκοπεῖσθω.

3. ὅταν γε μὴν ἐκ παίδων εἰς τὸ μειρακιουῖσθαι ἐκβαίνωσι, τηνικαῦτα οἱ μὲν ἄλλοι παύουσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν, παύουσι δὲ ἀπὸ διδασκάλων, ἄρχουσι δὲ οὐδένες ἔτι αὐτῶν, ἀλλ' αὐτονόμους ἀφιασιν: ὁ δὲ Λυκοῦργος καὶ τούτων τάναντία ἔγνω. [2] καταμαθῶν γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμενον, μάλιστα δὲ ὕβριν ἐπιπολάζουσαν, ἰσχυροτάτας δὲ ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν παρισταμένας, τηνικαῦτα πλείστους μὲν πόνους αὐτοῖς ἐπέβαλε, πλείστην δὲ ἀσχολίαν ἐμηχανήσατο. [3] ἐπιθεὶς δὲ καὶ εἴ τις ταῦτα φύγοι, μηδενὸς ἔτι τῶν καλῶν

τυγχάνειν, ἐποίησε μὴ μόνον τοὺς ἐκ δημοσίου ἀλλὰ καὶ τοὺς κηδομένους ἐκάστων ἐπιμελεῖσθαι, ὡς μὴ ἀποδειλιάσαντες ἀδόκιμοι παντάπασιν ἐν τῇ πόλει γένοιτο. [4] πρὸς δὲ τούτοις τὸ αἰδεῖσθαι ἰσχυρῶς ἐμφῦσαι βουλόμενος αὐτοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τοῦ ἱματίου τῷ χεῖρε ἔχειν, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περιβλέπειν δὲ μηδαμοῖ, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὄραν. ἐνθα δὴ καὶ δῆλον γεγένηται ὅτι τὸ ἄρῶν φῦλον καὶ εἰς τὸ σωφρονεῖν ἰσχυρότερόν ἐστι [τῶν] τῆς θηλείας φύσεως. [5] ἐκείνων γοῦν ἤττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων, ἤττον δ' ἂν ὄμματα [μετα]στρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἠγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων. καὶ ἐπειδὴν εἰς τὸ φιλίτιόν γε ἀφίκωνται, ἀγαπητὸν αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτηθὲν ἀκοῦσαι. καὶ τῶν μὲν αὖ παιδίσκων οὕτως ἐπεμελήθη.

4. περὶ γε μὴν τῶν ἡβῶντων πολὺ μάλιστα ἐσπούδασε, νομίζων τούτους, εἰ γένοιτο οἴους δεῖ, πλεῖστον ῥέπειν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῇ πόλει. [2] ὄρων οὖν, οἷς ἂν μάλιστα φιλονικία ἐγγένηται, τούτων καὶ χοροὺς ἀξιακροατοτάτους γιγνομένους καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀξιοθεατοτάτους, ἐνόμιζεν, εἰ καὶ τοὺς ἡβῶντας συμβάλλοι εἰς ἔριν περὶ ἀρετῆς, οὕτως ἂν καὶ τούτους ἐπὶ πλεῖστον ἀφικνεῖσθαι ἀνδραγαθίας. ὡς οὖν τούτους αὖ συνέβαλεν, ἐξηγήσομαι. [3] αἰροῦνται τοίνυν αὐτῶν οἱ ἔφοροι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τρεῖς ἄνδρας: οὗτοι δὲ ἵππαγρέται καλοῦνται. τούτων δ' ἕκαστος ἄνδρας ἑκατὸν καταλέγει, διασαφηνίζων ὅτου ἕνεκα τοὺς μὲν προτιμᾷ,

τοὺς δὲ ἀποδοκιμάζει. [4] οἱ οὖν μὴ τυγχάνοντες τῶν καλῶν πολεμοῦσι τοῖς τε ἀποστείλασιν αὐτοὺς καὶ τοῖς αἰρεθεῖσιν ἀνθ' αὐτῶν καὶ παραφυλάττουσιν ἀλλήλους, ἐάν τι παρὰ τὰ καλὰ νομιζόμενα ῥαδιουργῶσι.

[5] καὶ αὕτη δὴ γίγνεται ἡ θεοφιλεστάτη τε καὶ πολιτικωτάτη ἔρις, ἐν ἣ ἀποδέδεικται μὲν ἃ δεῖ ποιεῖν τὸν ἀγαθόν, χωρὶς δ' ἐκάτεροι ἀσκοῦσιν ὅπως αἰεὶ κράτιστοι ἔσονται, ἐὰν δέ τι δέη, καθ' ἓνα ἀρήξουσι τῇ πόλει παντὶ σθένει [ἄν]. [6] ἀνάγκη δ' αὐτοῖς καὶ εὐεξίας ἐπιμελεῖσθαι. καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν ὅπου ἂν συμβάλωσι: διαλύειν μέντοι τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος. ἦν δέ τις ἀπειθῆ τῷ διαλύοντι, ἄγει αὐτὸν ὁ παιδονόμος ἐπὶ τοὺς ἐφόρους: οἱ δὲ ζημιοῦσι μεγαλείως, καθιστάναι βουλόμενοι εἰς τὸ μήποτε ὀργὴν τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις κρατῆσαι.

[7] τοῖς γε μὴν τὴν ἡβητικὴν ἡλικίαν πεπερακόσιν, ἐξ ὧν ἤδη καὶ αἱ μέγιστα ἀρχαὶ καθίστανται, οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἀφελόντες αὐτῶν τὸ ἰσχύος ἔτι ἐπιμελεῖσθαι στρατεύεσθαι ὅμως αὐτοῖς ἐπιτάττουσιν, ὁ δὲ Λυκοῦργος τοῖς τηλικούτοις νόμιμον ἐποίησε κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν, εἰ μὴ τι δημόσιον κωλύοι, ὅπως δύναιντο καὶ οὗτοι μηδὲν ἦττον τῶν ἡβώντων στρατιωτικὸς πόνους ὑποφέρειν.

Η μετάφραση είναι του Στάθη Παπακωνσταντίνου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Όμως, όταν μου γεννήθηκε κάποτε το ερώτημα, με ποιο τρόπο η Σπάρτη, μια από τις ολιγανθρωπότερες πόλεις που είναι, αποδείχτηκε ολοφάνερα η πιο δυνατή και ονομαστή στην Ελλάδα, απόρησα με ποιο τρόπο κάποτε αυτό έγινε. Όταν όμως ήρθα σε επαφή με τους τρόπους ζωής και τους θεσμούς των Σπαρτιατών, έπαψα να απορώ. Και τον Λυκούργο ο οποίος θέσπισε για χάρη τους νόμους, στους οποίους υπακούοντας αξιώθηκαν της χάρις των θεών, αυτόν και θαυμάζω και θεωρώ στο έπακρο σοφό. Γιατί εκείνος κατέστησε φανερή την πατρίδα να υπερέχει ως προς την ευδαιμονία, όχι με το να μιμείται

άλλες πόλεις, αλλά και με το να πράττει αντίθετα από τις περισσότερες.

Αμέσως λοιπόν, σχετικά με την αναπαραγωγή, για ν'αρχίσω απ'την αρχή, οι μεν άλλοι τις κοπέλες που είναι να γεννήσουν και οι οποίες φαίνεται να έχουν ανατραφεί καλά, αφ' ενός τις συντηρούν με όσο το δυνατόν λιγότερη βασική τροφή και αφ' ετέρου με όσο το δυνατόν μικρότερη ποσότητα εδεσμάτων. Τις μεταχειρίζονται δε κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ή να απέχουν τελείως από το κρασί, ή να κάνουν χρήση λίγης ποσότητας σε πολύ νερό. Και καθώς οι περισσότεροι απ'αυτούς που ασκούν τη βιοτεχνία διάγουν βίο καθιστικό, έτσι και οι άλλοι Έλληνες απαιτούν οι νέες κοπέλες να ασχολούνται με την κατασκευή ενδυμάτων, ζώντας ήρεμη ζωή. Πώς λοιπόν πρέπει να περιμένει κανείς πως είναι δυνατόν αυτές να γεννήσουν παιδιά αξιοθαύμαστα ως προς τις ηθικές και σωματικές αρετές, αν ανατρέφονται έτσι;

Ο Λυκούργος όμως, έκρινε σκόπιμο ότι και οι δούλες ακόμα είναι ικανές ως προς την ένδυση να την παρασκευάζουν. Έτσι πρώτος όρισε να εκτελούν σωματικές ασκήσεις, όχι λιγότερο οι γυναίκες από τους άντρες, επειδή είδε πως είναι σπουδαίο καθήκον των ελευθέρων γυναικών η τεκνοποιία. Κατόπιν καθιέρωσε, όπως στους άντρες, έτσι και στις γυναίκες, αγώνες δρόμου και σωματικής δύναμης μεταξύ τους, γιατί πίστευε πως, αν και τα δυο φύλα είναι ισχυρά, και οι απόγονοι θα είναι περισσότερο ανδρείοι .

Όσες φορές συνέβαινε μια γυναίκα να παντρευόταν, επειδή έβλεπε ότι οι άλλοι Έλληνες έρχονταν σε συνεχή επαφή με τις γυναίκες τους, την πρώτη περίοδο μετά το γάμο, επιπροσθέτως και ως προς το θέμα αυτό πήρε την αντίθετη απόφαση. θεσμοθέτησε να είναι ντροπή , το να φανεί κάποιος να μπαίνει στο σπίτι του, καθώς και να βγαίνει .Όταν οι σχέσεις τους λοιπόν ρυθμιστούν κατ' αυτόν τον τρόπο, είναι φυσική συνέπεια αφ'ενός να

αποζητά με περισσότερο πόθο ο ένας τον άλλο και αφ'ετέρου, αν γεννηθούν κάποια παιδιά στη βάση αυτών των σχέσεων, να γίνονται πιο ρωμαλέα, παρά αν είχαν χορτάσει ο ένας τον άλλον. Κοντά στ'άλλα τους απαγόρευσε να παντρεύονται, όποτε ο καθένας ήθελε, και όρισε να παντρεύονται, όταν τα σώματα τους βρίσκονται στην ακμή της ηλικίας τους, επειδή έκρινε σκόπιμο ότι και αυτό ακόμα είναι συμφέρον στην απόκτηση ωραίων παιδιών.

Αν εντούτοις συμβεί σ' έναν ηλικιωμένο να έχει νέα γυναίκα, βλέποντας τους ευρισκόμενους σ' αυτή την ηλικία να ζηλεύουν υπέρμετρα τις γυναίκες τους, και σ' αυτό ακόμα πήρε τις αντίθετες αποφάσεις. Επέτρεψε αφ'ετέρου ο Λυκούργος ,προς χάρη του μεγάλου στην ηλικία άντρα, αν συμβεί να θαυμάσει τα ψυχικά χαρίσματα και τη σωματική ρώμη κάποιου άντρα, δίνοντας τη δυνατότητα σ'αυτόν να μείνει στο σπίτι του, να αποκτά παιδιά η γυναίκα του.

Αν πάλι κάποιος δεν θέλει να έχει σχέσεις με τη γυναίκα του, αλλά επιθυμεί ν'αποκτήσει αξιόλογα τέκνα, και αυτό το κατέστησε κατοχυρωμένο με νόμο, αν κανείς εντοπίσει μια γυναίκα καλού χαρακτήρα που εγγυάται ότι θα γεννήσει γερά παιδιά, αφού πείσει τον σύζυγο της, να αποκτήσει μ' αυτή παιδιά. Και για πολλά άλλα έδινε την έγκρισή του. Οι γυναίκες πάλι θέλουν να έχουν δυο σπίτια και οι άντρες να προσθέτουν στα παιδιά τους αδέρφια, τα οποία συμμετέχουν στην οικογένεια και στην επιρροή της, όμως δεν εγείρουν αξιώσεις στην περιουσία του πατέρα.

Σχετικά λοιπόν με την απόκτηση τέκνων, παίρνοντας, μ' αυτό τον τρόπο αντίθετες αποφάσεις από τους άλλους Έλληνες, αν πράγματι συνέβαλε, ώστε να αποκτήσει η Σπάρτη άντρες που να υπερέχουν και ως προς το σωματικό ύψος και ως προς τη σωματική δύναμη, όποιος θέλει, ας πάει να εξετάσει.

Εγώ όμως, αφού εξέθεσα τα σχετικά με την αναπαραγωγή, θέλω να καταστήσω σαφές το εκπαιδευτικό σύστημα που ισχύει στη Σπάρτη και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Από τους άλλους Έλληνες, αυτοί που ισχυρίζονται πως εκπαιδεύουν τα παιδιά τους κατά τον καλύτερο τρόπο, μόλις αρχίσουν να εννοούν αυτά τα λόγια που τους λέγονται, αφ' ενός μεν βάζουν αμέσως πάνω από το κεφάλι τους δούλους σαν παιδαγωγούς, αφ' ετέρου δε τα στέλνουν σε δασκάλους για να μάθουν και γράμματα και μουσική και τα σχετικά με την πάλη. Κοντά στα άλλα καθιστούν τρυφερά τα πόδια των νέων με υποδήματα, εκθηλύνουν δε τα σώματα με το να τους αλλάζουν κάθε τόσο ρούχα, αναλόγως με τον καιρό. Σχετικά με το φαγητό θεωρούν ότι μονάδα μετρήσεων πρέπει να είναι το στομάχι. Ο Λυκούργος όμως αντί να διορίζει ο κάθε πολίτης μόνος του παιδαγωγούς, που να είναι δούλοι, καθόρισε ένας άντρας απ' τις τάξεις απ' όπου προέρχονται οι μεγάλοι αξιωματούχοι να εξουσιάζει

τα παιδιά, ο οποίος μάλιστα ως γνωστόν, ονομάζεται **παιδονόμος**. Σ'αυτόν λοιπόν έδωσε όλες τις εξουσίες, και να συγκεντρώνει τα παιδιά για να εκτελούν ασκήσεις, και να τα επιβλέπει, και να τα τιμωρεί αυστηρά αν κάποιο παρεκτρέπóταν. Παραχώρησε επιπλέον σ'αυτόν **μαστιγοφόρους** από τις τάξεις αυτών που βρίσκονται στην ήβη για να τιμωρούν όσες φορές παρίσταται ανάγκη. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα στη Σπάρτη να βρίσκονται μαζί, αφενός μεν πολύ αναπτυγμένο το αίσθημα της ντροπής, αφετέρου δε μεγάλη υπακοή.

Πράγματι λοιπόν, αντί να καθιστά τα πόδια των νέων τρυφερά με τη χρήση των υποδημάτων, όρισε να τα σκληραγωγούν με την παντελή έλλειψη αυτών, γιατί νόμιζε πως, αν εξασκηθούν σ'αυτό, αφενός θα μπορούσαν πολύ εύκολα να ανεβαίνουν σε απότομα υψώματα, αφετέρου με μεγαλύτερη ασφάλεια να κατεβαίνουν τις κατωφέρεις, και να πηδούν, και να παίρνουν φόρα, και να τρέχουν γρηγορότερα. Και αντί να εκθηλώνονται με τη

χρήση των ενδυμάτων, έκρινε σκόπιμο να συνηθίζουν με ένα μόνο ένδυμα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, επειδή νόμιζε πως έτσι μπορούν καλύτερα να είναι προετοιμασμένοι για ν'αντιμετωπίσουν και το ψύχος και τη ζέστη. Όρισε ο **άρρην** να έχει την υποχρέωση της παρασκευής του συσιτίου διαθέτων τόση ποσότητα τροφίμων, ώστε αφενός να είναι έμπειροι να ζουν με λίγα, γιατί νόμιζε πως αυτοί που εκπαιδεύονται κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούν περισσότερο, αν παραστεί ανάγκη, να υποβάλλονται σε κόπο, έστω και χωρίς να φάνε, και να είναι περισσότερο ικανοί, αν τους δοθεί διαταγή να βγάλουν περισσότερο χρόνο με την ίδια ποσότητα φαγητού, να έχουν λιγότερη την ανάγκη των εδεσμάτων, να τρώνε όλα τα φαγητά χωρίς δυσκολία, με αποτέλεσμα η ζωή τους να είναι πιο υγιεινή. Θεώρησε πως βοηθάει στο σωματικό ύψος η τροφή που κάνει τα σώματα σωστά, περισσότερο από κείνη που προσδίδει στο σώμα πάχος. Για να μην πιέζονται πάλι από την έλλειψη τροφίμων δεν τους

επέτρεψε να παίρνουν αυτά που χρειάζονται χωρίς κόπο. Επέτρεψε δε να κλέβουν ορισμένα αυτοί που προσπαθούν ν'αντιμετωπίσουν την πείνα. Και νομίζω πως κανείς δεν ξεχνά τούτο, ότι δηλαδή τους επέτρεψε να κλέβουν τροφή, μολονότι ο ίδιος είχε να τους δώσει να τρώνε. Γιατί είναι φανερό πως αυτός που πρόκειται να κλέψει πρέπει και όλη τη νύχτα να μένει άγρυπνος, και κατά την ημέρα να ξεφεύγει την παρακολούθηση, και να βρίσκει τρόπους να παρακολουθεί χωρίς να τον αντιλαμβάνονται, και να βάζει συνεργούς να παρακολουθούν, αυτός που θέλει ν'αρπάξει κάτι. Όλα αυτά καθιστούν φανερό ότι τους εκπαίδευσε έτσι, επειδή ήθελε να κάνει τους νέους να βρίσκουν καταλληλότερους τρόπους να παίρνουν αυτά που θέλουν πιο εφευρετικά, και πιο ικανούς στην πολεμική τέχνη. Θα μπορούσε λοιπόν να πει κανείς "πώς γίνεται ;Αφού βέβαια έκρινε πως η κλοπή είναι καλό πράγμα, γιατί όρισε να δέρονται όποιος συλληφθεί να κλέβει"; Επειδή, ισχυρίζομαι, και σχετικά με όλες τις

εντολές που δίνουν οι άνθρωποι, τιμωρούν αυτόν που δεν εφαρμόζει πιστά τις εντολές τους, έτσι λοιπόν και οι Σπαρτιάτες τιμωρούν αυτούς που κλέβουν, όχι επειδή κλέβουν, αλλά γιατί συλλαμβάνονται. Και θεσπίζοντας νόμο ότι είναι καλό να κλέβει κάποιος όση περισσότερη ποσότητα τυριού απ' το ναό της Όρθιας Αρτέμιδας, όρισε άλλοι να τους τιμωρούν με μαστίγιο, επειδή ήθελε και μ' αυτό ακόμα να δηλώσει τούτο, ότι είναι δυνατόν κάποιος ευρισκόμενος σε ανθηρή κατάσταση να απολαμβάνει για πολύ χρόνο, με το να πονέσει για λίγο χρονικό διάστημα. Δηλώνεται δε μ' αυτό το έθιμο ότι, όπου υπάρχει ανάγκη βιασύνης, ελάχιστα ωφελείται όποιος δείξει σκνηρία και υφίσταται πολλές κυρώσεις.

Για να μη βρίσκονται εντούτοις ποτέ τα παιδιά χωρίς ηγέτη, αν ο παιδονόμος απουσιάζει, όρισε, οποιοσδήποτε από τους πολίτες τύχαινε να είναι παρών, να αναλαμβάνει την ευθύνη και να δίνει στα παιδιά όποιες εντολές νομίζει πως είναι χρήσιμες και να τα τιμωρεί όσες

φορές δεν εκτελούν σωστά. Θεσπίζοντας λοιπόν αυτό το μέτρο, συνέβαλε, ώστε τα παιδιά να συμπεριφέρονται με μεγαλύτερη κοσμιότητα, γιατί απέναντι σε τίποτα, ούτε τα παιδιά, ούτε οι άντρες δείχνουν σεβασμό, όπως απέναντι στους άρχοντες. Εν προκειμένω δε και αν κάποτε συμβεί να μην ευρίσκεται κανείς άντρας παρών, ούτε και έτσι να μένουν τα παιδιά χωρίς ηγέτη, όρισε να εξουσιάζει ο πιο οξυδερκής από τους άρρενες της κάθε ίλης. 'Ωστε ποτέ τα παιδιά εκεί δεν είναι χωρίς ηγέτη.

Μου φαίνεται πως έχω υποχρέωση να τονίσω και τον έρωτα, που σαν αντικείμενο του έχει τ'αγόρια. Είναι δηλ. και αυτό συγγενικό με την παιδεία. Οι μεν άλλοι Έλληνες λοιπόν ή συναναστρέφονται με άντρες και παιδιά έχοντας σχέσεις ερωτικές μεταξύ τους, όπως οι Βοιωτοί, και απολαμβάνουν την ομορφιά ενός νέου ανθρώπου κάνοντας του δώρα, όπως οι Ηλείοι. Υπάρχουν και μερικοί που εμποδίζουν εντελώς τους εραστές από του να έρχονται σε επαφή με τα παιδιά. Ο Λυκούργος όμως

παίρνοντας αντίθετες αποφάσεις και στις δυο αυτές λύσεις, αν μεν κάποιος προσπαθούσε ν' αποκτήσει άψογο φίλο και να έχει σχέσεις, υπό την προϋπόθεση ότι αυτός είναι προικισμένος με αρετές και ότι έχει θαυμάσει το ψυχικό κάλλος του παιδιού, επιδοκίμαζε αυτού του είδους τη σχέση .και τη θεωρούσε σαν την καλύτερη μορφή παιδείας. Αν όμως κάποιος έδινε την εντύπωση πως μοναδικό του κίνητρο ήταν ν' απολαύσει ένα παιδί, περιβάλλοντας αυτήν την πράξη θεσμικά με ύψιστο όνειδος, έθεσε σαν αρχή οι εραστές να επιδιώκουν λιγότερο τη σχέση με τ' αγόρια, απ'ότι επιδιώκουν να έχουν ερωτικές σχέσεις οι γονείς με τα παιδιά ή τ' αδέρφια μεταξύ τους. Δεν απορώ που ορισμένοι αυτό δεν το πιστεύουν, γιατί σε πολλές από τις πόλεις δεν υπάρχουν νόμοι να απαγορεύουν τις σχέσεις με τα παιδιά. Αναφέρθηκε λοιπόν ο τρόπος εκπαίδευσης στη Σπάρτη και στη λοιπή Ελλάδα. Από ποιά όμως πλευρά εξ αυτών των δυο γίνονται οι άντρες και πιο υπάκουοι και πιο

εγκρατείς σ'αυτά που πρέπει, όποιος θέλει, μπορεί να πάει να το διαπιστώσει..

Όταν όμως τα παιδιά φτάνουν σε ηλικία 15 ετών, οι μεν άλλοι Έλληνες τα παίρνουν από τα σχολεία, κανείς όμως (πλέον) δεν τα εξουσιάζει, αλλά τ' αφήνουν να ζουν όπως θέλουν. Ο Λυκούργος όμως και απέναντι σ'αυτά πήρε αντίθετες αποφάσεις. Γιατί μιας και αντιλήφτηκε ότι σ' εκείνους που βρίσκονται σ'αυτή την ηλικία τα μυαλά τους παίρνουν αέρα, επικρατεί μεγάλη αλαζονεία και τους καταλαμβάνουν ισχυρές επιθυμίες για απόλαυση σ'αυτό το σημείο της ηλικίας τους επέβαλε πολλές ασκήσεις, επινόησε δε πολλές ασχολίες παντός είδους, θεσμοθετώντας επιπλέον και αν κάποιος τ' απέφευγε αυτά, να μην δικαιούται κανενός δημοσίου αξιώματος. Έκανε έτσι όχι μόνο οι δημόσιοι λειτουργοί, αλλά και οι ιδιώτες να φροντίζουν το παιδιά, ώστε να μην γίνουν αντικείμενο περιφρόνησης, ότι δηλαδή από φόβο ή δειλία αποφεύγουν τις ασκήσεις.

Επιπλέον δε, επειδή ήθελε να τους εμφυσήσει το αίσθημα της ντροπής, όρισε, όταν βρίσκονται στους δρόμους, να έχουν τα χέρια τους μέσα στο χιτώνα, να προχωρούν σιωπηλοί, να μη βλέπουν πουθενά γύρω τους, αλλά να κοιτάζουν μπροστά στα πόδια τους. Εδώ γίνεται φανερό πως το αντρικό φύλο είναι πιο ισχυρό όσον αφορά την αυτοσυγκράτηση, απ' ό τι η γυναικεία φύση. Πιο λίγο θα μπορούσες να ακούσεις τη φωνή των νεαρών Σπαρτιατών, απ' ό τι των αγαλμάτων, λιγότερο θα μπορούσες να τους κάνεις να μετακινήσουν τα μάτια τους, απ' ό τι τα χάλκινα ομοιώματα. Θα μπορούσες δε να τους θεωρήσεις πιο συγκρατημένους και απ' αυτά ακόμα τα είδωλα, που αποτυπώνονται στις κόρες των οφθαλμών. Και όταν φτάσουν σε ηλικία κατά την οποία παίρνουν μέρος στα κοινά συσσίτια, πρέπει να αρκεστεί κανείς να τους ακούσει να μιλούν, μόνο όταν ερωτηθούν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, ρύθμισε τα σχετικά με τους νέους..

Ο Λυκούργος αντιμετώπισε με μεγάλο προβληματισμό τους νέους εκείνους που βρίσκονται μεταξύ 20 και 30, γιατί νόμιζε πως αυτοί, αν γίνουν τέτοιοι που πρέπει να είναι, θα κλίνουν προς ένα βίο ενάρετο, χάριν της πόλης. Διαπιστώνοντας λοιπόν ότι εκεί, που υπάρχει αναπτυγμένο το αίσθημα της άμιλλας, εκεί οι μουσικές και χορικές εκδηλώσεις που συγκροτούνται παρέχουν μεγάλη οπτική απόλαυση, άξια να παρακολουθηθεί, και οι γυμναστικοί αγώνες παρέχουν ένα θέαμα που αξίζει να το δει κανείς, έκρινε σκόπιμο, πως, αν βάλει τους ηβώντες σε συναγωνισμό για την αρετή, και αυτοί μπορούν να φτάσουν στο ύψιστο σημείο αρετής. Θα εξηγήσω με ποιο τρόπο τους έβαλε πάλι σε συναγωνισμό για την αρετή. Οι έφοροι λοιπόν εκλέγουν από τους ηβώντες, και συγκεκριμένα απ'αυτούς που βρίσκονται σε μεγαλύτερη ηλικία, τρεις άντρες. Αυτοί ονομάζονται **ιππαγρέται**. Καθένας από αυτούς διαλέγει 100 άντρες, εξηγώντας για ποιο λόγο άλλους μεν προτιμά, άλλους δε απορρίπτει.

Αυτοί λοιπόν που δεν τυχαίνουν της τιμής (τύχης) να εκλεγούν, βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση, αφενός με κείνους που τους απέρριψαν και αφετέρου με κείνους που εξελέγησαν αντ' αυτών των ιδίων, και κατασκοπεύουν όλους τους άλλους με την ελπίδα μήπως εκείνοι κάνουν κάτι που δεν θεωρείται σωστό. Και με τον τρόπο αυτό γίνεται ένας συναγωνισμός που, και για τους θεούς, και για την πολιτεία είναι ο πιο κατάλληλος. Και κατά τη διάρκεια του συναγωνισμού αυτού προβάλλονται όλα, όσα πρέπει να κάνει ο ενάρετος άνθρωπος. Χωριστά δε εξασκούνται να βρουν τον τρόπο, πως θα γίνονται πάντα πιο δυνατοί και, αν χρειαστεί ο καθένας, σύμφωνα με τις δυνατότητες του, να βοηθήσει το κράτος με όλες του τις δυνάμεις. Είναι δε υποχρεωτικό αυτοί να φροντίζουν και τη σωματική τους ευρωστία, καθόσον μάλιστα αρχίζουν να γρονθοκοποούνται, όπου τύχει να συναντηθούν, εξαιτίας του συναγωνισμού. Εντούτοις όμως, ο οποιοσδήποτε πλησίον, έχει αρμοδιότητα να χωρίζει τους

διαπληκτιζόμενους. Όσες φορές κάποιος δεν υπακούει σ' αυτόν που τους χωρίζει, ο παιδονόμος τον οδηγεί στους εφόρους. Και αυτοί του επιβάλλουν αυστηρή ποινή με στόχο να τον οδηγήσουν εκεί (σ' αυτό το σημείο) που ποτέ πλέον η οργή να μην τον εκτρέπει από την υποχρέωση που έχει να σέβεται τους νόμους.

Σχετικά μ' αυτούς που έχουν περάσει το 30, από τους οποίους επιλέγονται εκείνοι που θα αναλάβουν τα μέγιστα αξιώματα, οι μεν υπόλοιποι Έλληνες, αν και αφαιρούν απ' αυτούς την υποχρέωση να εκγυμνάζουν το σώμα τους, εντούτοις τους υποχρεώνουν να στρατεύονται, ο Λυκούργος όμως σχετικά με αυτούς θέσπισε νόμο, επί τη βάση του οποίου το κυνήγι θεωρείται ή άριστη ενασχόληση, εκτός αν τους εμπόδιζε κάποιο δημόσιο αξίωμα, για να μπορούν και αυτοί να υπομένουν τις κακουχίες της στρατιωτικής ζωής, όχι λιγότερο από τους ηβώντες..